

УДК 930.1:17.023.32-021.5(477)«18/20»

ПРОБЛЕМА ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ В. ЩЕРБАКІВСЬКОГО, М. ЧУБАТОГО ТА Я. ПАСТЕРНАКА

Ольга ШАКУРОВА

науковий співробітник відділу української етнології НДІУ

Анотація. У статті проаналізовані погляди В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака на проблему походження українців. Етногенетичні концепції цих вчених автор класифікує як концепції доісторичного походження українців. Провідна ідея, що їх об'єднує: саме трипільська спільнота стала основою зародження і формування українського етносу.

Ключові слова: етногенез українців, походження українського народу, українська діаспора, доісторичні концепції українського етногенезу, трипільська культура.

ПРОБЛЕМА ПРОИСХОЖДЕНИЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ В. ЩЕРБАКОВСКОГО, Н. ЧУБАТОГО И Я. ПАСТЕРНАКА

Ольга ШАКУРОВА

научный сотрудник отдела украинской этнологии НИИУ

Аннотация. В статье проанализированы взгляды В. Щербаковского, Н. Чубатого и Я. Пастернака на проблему происхождения украинского народа. Этногенетические концепции этих ученых автор классифицирует как концепции доисторического происхождения украинцев. Ведущая идея, которая их объединяет: именно трипольское сообщество стало основой зарождения и формирования украинского этноса.

Ключевые слова: этногенез украинцев, происхождение украинского народа, украинская диаспора, доисторические концепции украинского этногенеза, трипольская культура.

ORIGIN OF THE UKRAINIAN PEOPLE IN THE SCIENTIFIC LEGACY OF V. SHCHERBAKIVSKYI, M. CHUBATYI, AND YA. PASTERNAK

Olha SHAKUROVA

research fellow of Ukrainian Ethnology Department of RIUS

Annotation. The article analyzes views of V. Shcherbakivskiy, M. Chubaty, and Ya. Pasternak on the origin of Ukrainian people. The author classifies ethnogenetic concepts of these scientists as prehistoric. The core idea that unites them is as follows: it was the Trypillian community that became the basis for the origin and formation of the Ukrainian ethnos.

Key words: ethnogeny of Ukrainians, origin of the Ukrainian people, Ukrainian diaspora, prehistoric concepts of Ukrainian ethnogeny, Trypillian culture.

© Шакурова О.

Походження українського народу – наукова проблема, вирішити яку прагнуло не одне покоління українських дослідників. У 40–70-ті роки ХХ ст. над її розв’язанням працювали українські вчені як в СРСР, так і в Західній Європі та США. Разом з тим дослідники, які мешкали в УРСР, були обмежені у своїх наукових пошуках пануючою радянською ідеологією. Вони були змушені дотримуватися офіційно визнаної в СРСР концепції давньоруської народності, за якою в часи Київської (Давньої) Русі існувала єдина давньоруська народність і лише в XIV–XV ст. розпочалося формування російського, українського та білоруського народів. На противагу їм українські вчені, які емігрували з СРСР, не були обмежені ідеологічними догмами і тому могли розробляти проблему походження українського народу, зважаючи на свої особисті зацікавлення і напрацювання. З великої громади українських вчених-емігрантів найбільш обізнаними та авторитетними у проблемах українського етногенезу були В. Щербаківський, М. Чубатий та Я. Пастернак. Аналіз етногенетичних концепцій цих авторів допоможе дослідникам-початківцям досягнути наукову парадигму досліджень учених української діаспори та співвіднести їхні здобутки з сучасними напрацюваннями.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексу історіографічних джерел здійснити аналіз поглядів В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака на проблему походження українського народу.

Для досягнення поставленої мети є доцільним вирішення таких дослідницьких завдань: з’ясувати стан наукової розробки теми, здійснити аналіз

етногенетичних концепцій В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака, охарактеризувати внесок цих учених у проблему походження українського народу.

Історіографію досліджень наукової спадщини вчених української діаспори можна поділити на два хронологічних періоди: перший – друга половина ХХ ст.; другий – кінець ХХ – початок ХХІ ст.

У першому періоді (друга половина ХХ ст.) вирізняємо праці діаспорних учених і праці радянських дослідників. Праці радянських дослідників відрізняються критичністю. Особливої критики з боку радянських дослідників зазнала теза про те, що трипільці були нащадками українського етносу. Зокрема, критичний аналіз етногенетичних концепцій вчених української діаспори вміщений у працях К. Гуслистого та М. Котляра [4, 14, 15].

У свою чергу вчені, які мешкали за межами СРСР, були позбавлені ідеологічного тиску й мали змогу оцінювати наукову спадщину досліджуваних науковців тільки відповідно до їхнього вкладу в українську і світову науку та у вирішення проблеми походження українського народу. Зокрема, праці М. Дольницького [6], В. Вериги [2], М. Ждана [7, 8], Я. Падоха [20, 21, 22], О. Кравченюка [16] просякнуті повагою та захопленням перед науковим авторитетом дослідників.

У другому історіографічному періоді (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) з’являється багато праць, у яких комплексно досліджується науковий та творчий шлях діаспорних вчених. Так, В. Щербаківському присвячено «Полтавський археологічний збірник: Збірник наукових праць. Пам’яті В. М. Щербаківського

(1876–1957)» [25], праці О. Франко [32], Л. Атлантової [1], В. Ульяновського [31]; Я. Пастернаку – В. Петегірича, Д. Павліва, М. Филипчука [24], М. Мушинки [19], І. Ковалю [9, 10, 11, 12], Г. Сокіл [29], Т. Романюка [28]; М. Чубатому – М. Комариці [13], Б. Мельничука [17, 18], О. Полянського [26, 27], П. Гуцала, М. Ткачука [5], Н. Григорука [3].

Серед сучасних досліджень відзначимо монографії І. Ковалю «Дослідник підземного архіву України» (1999) та «Ярослав Пастернак – дослідник старожитностей України» (2006), у яких вчений також розглядає і проблему етногенезу українського народу у науковій спадщині Я. Пастернака. Основні етапи еволюції наукової концепції Я. Пастернака про трипільську культуру як етнічну основу українського народу викладені у статті С. Кияка та І. Ковалю «Світ трипільських старожитностей за Ярославом Пастернаком» (2012). Вчений В. Ульяновський у статті «Твій інтелект дуже великий і універсальний, а душа... багато міцніша. Вадим Щербаківський у самооцінках і сприйнятті сучасників» (2007), зокрема, аналізує погляди В. Щербаківського на етногенез українського народу. Дослідник О. Полянський у статті «Проблеми етногенезу українського народу і становлення його державності» (1995) робить огляд концепцій українського народу, зокрема розглядає етногенетичну концепцію М. Чубатого.

Джерельна база дослідження складається з опублікованих праць В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака. Також нами використано напрацювання з цієї проблематики українських вчених ХХ – початку ХХІ ст.

Наукові праці В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака базуються

насамперед на наявних на той час археологічних матеріалах, а також на даних мовознавства, історії та етнології.

Одним із перших, хто розпочав вивчення проблематики українського етногенезу, був відомий український історик В. Щербаківський. Зокрема, у книзі «Формація української нації» (1941) він подає розвиток українського народу від кам'яної доби до утворення Київської держави. На його думку, «...ми вправі вважати і твердити, що ми є і були автохтонами на своїй землі не від VI віку по Р. Хр., тільки же від неоліту, тобто не менше 5000 літ» [34, с. 6].

В. Щербаківський звертає увагу, що на початку неолітичної епохи на територію України з Месопотамії прийшла передньоазійська круглоголова раса, рештки культури якої на території України можна побачити від Дунаю аж до Кавказу, особливо їх багато на Буковині, Галицькому Поділлі, аж до Дніпра [34, с. 25]. Населення цієї раси займалося хліборобством і мало яскраву, розвинуту матеріальну культуру, характерною особливістю якої є мальовані горщики, через що ця культура і називається культурою мальованої кераміки [34, с. 27]. У нас цю культуру ще називають Трипільською (оскільки вперше була виявлена біля села Трипільля) [34, с. 29].

Науковець наголошує, що наприкінці неоліту територію України заселили представники мегалітичної культури, що прийшли з півдня, з Середземного моря. Населення цієї культури заселило Волинь і Радомисельщину, а на інших територіях мешкали представники трипільської культури [34, с. 32].

В. Щербаківський робить висновок, що через те, що «волинське мегалітичне населення було істотно хліборобське – як

про це свідчать численні кремінні серпи, знайдені на південній Волині й на північній Київщині – то можна думати, що це населення, осівши тут, нікуди потім звідсіль не рушало, і так і залишалося на цьому терені у релятивному спокої на завжди, як це буває з хліборобами» [34, с. 31]. На думку дослідника, населення цієї культури послужило основою для українських волинських племен князівської доби [34, с. 45].

В Україну за неолітичної доби (III тис. до н.е.) прийшли люди двох культурних кругів – хліборобського і номадського [34, с. 31]. Учений зазначає, що у номадській культурі через систему економічного життя панував патріархат з абсолютною монархією, а у хліборобів, навпаки, переважав матріархат і демократія [34, с. 37]. Інші відмінності науковець вбачає в тому, що хліборобська культура представлена великою кількістю мальованої кераміки, а антропологічні дані дають можливість стверджувати, що «це могли бути тільки круглоголовці передньоазійської раси (яфетиди), які принесли цілу цю хліборобську культуру з Передньої Азії» [34, с. 39]. Натомість номадська культура представлена культурою шнурової кераміки. До представників цієї культури вчений зараховує «місцевих мешканців епіпалеолітичної доби», однак зазначає, що це «могли бути гурти примітивних номадів, що мали приручену худобу і які, мабуть, прийшли з заволзьких степів» [34, с. 39].

Трипільська культура, на думку В. Щербаківського, була, безперечно, матріархальною, про що свідчить той факт, що спочатку трипільці принесли з собою мідь з Закавказзя і Малої Азії і напевно добре розвинуту жіночу жрецьку касту [34, с. 41]. У подальшому через

відсутність на території України доступних для експлуатації металевих покладів «трипільське населення все більше й більше дичавило, селючилось, переходило на чисто кам'яну культуру» [34, с. 41]. Іще пізніше, на думку В. Щербаківського, трипільське населення змішалось з патріархальним населенням шнурової кераміки і у бронзовому віці втратило свою жрецьку касту, але хліборобства не позбулося і патріархальним не стало навіть з прийняттям християнства [34, с. 41–42].

Номадська раса, на думку вченого, прийшла на територію України з центральноазійських степів Туркестану, які безперервно тягнуться над Аральським і Каспійським морями на захід і без перерви переходять в українські степи [34, с. 45]. Як зазначає вчений, це була довгоголова раса і мала назву індогерманської [34, с. 45]. Ця раса в Україні, як уже зазначалося, була представлена культурою шнурової кераміки. Отже, за концепцією В. Щербаківського, саме за неолітичної доби представники цієї культури завоювали хліборобів і вже тоді навчилися виготовляти керамічний посуд. Іншою культурою номадського типу в Україні була культура катакомбних поховань, найбільше решток якої знайдено на Київщині, Херсонщині та Дніпропетровщині [34, с. 49]. Це населення було мішане з хліборобів-трипільців і «панів індогерманців», яке, очевидно, осіло і лишалося тут уже постійно [34, с. 49].

Таким чином, В. Щербаківський доводить, що за неоліту в Україні проживало дві раси – номади і хлібороби, зокрема, наголошує: «...важно для нас те, що на нашій землі були саме ці два, а не інші етнічні елементи і що вони мусили прийти до якогось співжиття» [34, с. 50].

Врешті, індогерманці стали «пануючою верствою, тоненькою і невеликою», в той час як хлібороби залишилися масивною хліборобською підданою (субстратною) верствою [34, с. 50].

Уже в бронзову добу, близько II тис. до н.е., трипільське хліборобське населення було настільки пригнічене панівною індогерманською расою, що перестало виробляти мальовані горщики [34, с. 52]. Наприкінці епохи бронзи стають все більше помітними імпорти з Закарпаття, стає помітною знову, як і за часів мальованої кераміки, спільність у формі і розмірі горщиків та спільність обрядів [34, с. 52]. В. Щербаківський робить припущення, що «в кінці бронзової епохи утиск з боку панівної верстви індогерманців зменшився, стали легші зносини і субстратна хліборобська верства почула свою спільність по обох боках Карпат, і можливо навіть, що населення обох боків Карпат, семигородсько-тиського і галицько-буковинського, під владою спільних панів знов почуло себе одним племенем, яке, мабуть, пізніше прийняло спільну назву Агатирськів...» [34, с. 53].

Про те, що хліборобське населення в період кінця епохи бронзи і початку залізної епохи зайняло майже всю територію теперішньої України, свідчать, зокрема, й археологічні знахідки [34, с. 53].

В. Щербаківський зіставляє дані про Україну іноземних авторів, насамперед Геродота, з археологічними матеріалами. Це дало змогу дійти висновку, що за залізної доби в Україні від Карпат і аж до Кубані превалювала культура гельштадського типу з великою кількістю кераміки і особливо горщиків, що вказує на хліборобський характер населення [34, с. 61]. Так, В. Щербаківський зазначає, що «через те, що ця кераміка

виготовлялася без гончарного колеса, а ліпилася руками на місці в кожному селі і на цій території була однаковою, однієї форми і до того ще й такої самої, як і за Карпатами аж до Альп і скрізь по Дунаю, то ж з того видно, що той нарід, що цю територію заселявав, мав дуже багато спільного між собою від Альтів, тобто, від м. Гальштадта аж до Кавказу і що в першій залізній добі на цілій просторі існували жваві стосунки між Дунайською областю і Чорноморською, тобто тою, що лежить на північ від Чорного моря, інакше – нашою Україною» [34, с. 61]. На усій території були однакові і віра, і культура, і люди – хлібороби, і тільки місцями панували нехліборобські племена [34, с. 61]. Саме цими нехліборобськими племенами і були, на думку вченого, трацькі племена, а потім і скіфи. В. Щербаківський доводив, що мова траків була індогерманською: «...можна напевно твердити, що й усі хлібороби на Україні говорили початково, тобто в неолітичні часи і ще й бронзові цією мовою, але під впливом панівної верстви Траків, а також Кімерів, які говорили індогерманською мовою, мова їхня мусіла вже почати тоді індогерманізуватися, тобто мінятися на германський спосіб, при чім кожна нова хвиля номадів приносила свої впливи і зміни в цю індогерманізацію» [34, с. 63]. Натомість антропологічно «гіперборейська хліборобська народність належала до круглолової передньоазійської раси, що говорила якраз хатською або кавказькою мовою» [34, с. 63].

Окрім траків та кімерів, Геродот згадує про будинів, які не займалися хліборобством [34, с. 63]. В. Щербаківський уточнює, що будини мешкали на південно-східній окраїні України, на межі

Чернігівщини і Полтавщини, де були великі соснові ліси, а на південь від них проживали гелони, які були хліборобами [34, с. 64].

Таким чином, на території України «хлібороби жили і скрізь понад морем і скрізь в лісовій або гайовій смузі України, а номади тільки посередині, в степовій частині», тож «перші номади траки і кімери за яких тисячу літ так посвоїлися з хліборобами, що вже не шкодили їм» [34, с. 73]. Однак уже в VI ст. до н.е. на територію України прийшли кочові племена скіфів та сарматів і почали винищувати хліборобів [34, с. 64]. Хлібороби, які проживали біля степів, були вбиті або взяті в полон і продані у рабство [34, с. 66].

Після походу Дарія на скитів (512 р. до н.е.) в Україні відбувся перерозподіл сил: теперішня Полтавщина і Харківщина, де перед тим жили «гіперборейські» племена гелонів і неврів, були втрачені для хліборобства і на них паслися кочові отари [34, с. 88]. В. Щербаківський зауважує, що агатирси і далі жили на Київщині, на Поділлі і в Карпатах і зберегли свою індивідуальність аж до II ст. до н.е. [34, с. 89]. Натомість неври, добре понищені скіфами, переселилися на Волинь, будини подалися далі на північ, а гелони були повністю знищені [34, с. 89].

Науковець простежує, що до появи в II ст. н.е. на території України готів ситуація на її теренах залишалася незмінною, і тільки з появою останніх ситуація істотно змінилася [34, с. 108]. Так, готи прийшли на територію України через Волинь, можливо, з Нижньої Вісли і панували в Україні близько ста п'ятдесяти років. Остготи створили державу, яка була особливо міцною за короля Германаріха, і підкорили хліборобські

племена [34, с. 109]. В. Щербаківський зазначає, що готи мали дуже великий вплив на формацію українського народу, зокрема вважає, що «під їх впливом у нас почав ширитися індогерманський шлюб (де закладає родину муж, купуючи собі жінку) та індогерманська родина з головенством батька» [34, с. 111].

Гуни прийшли на територію України в 375 р. н.е. і не лишили по собі особливих слідів, але «почали собою новий рух східних алтайських орд, які, то як Турки, то як Монголи, не переставали спустошувати українське степове пасмо аж до XVIII віку» [34, с. 113]. Також істотних слідів на території України не залишили і болгари з аварами [34, с. 114].

Племена антів на території України відомі з III віку н.е. В. Щербаківський зазначає, що під антами треба розуміти «українські хліборобські племена, які в уявленню грецьких письменників об'єднувалися під одним ім'ям Антів» [34, с. 116]. У VIII ст. н.е. це ім'я зникає, натомість з'являються нові назви племен, що мають українську форму [34, с. 116–117], що закономірно, адже, як зазначає науковець, «в VI – VII віках на Україні панувала мова слов'янська і ця слов'янська мова мусіла вже тоді бути одночасно й українською мовою, бо ці племена лишилися на місці і до наших днів і їхня мова була мовою наших колядок, щедрівок, веснянок та інших обрядових пісень весільних, обжинкових, купальських і т.п., що дійшли до нас майже в незміненому вигляді від тих часів» [34, с. 116]. Проте зникнення імен осілих хліборобських племен не свідчить про зникнення самого народу або перехід його на інше місце – змінюються тільки назви: «...осілі племена, хоча й змінюють свої назви та навіть іноді мову, але

одначе входять до складу «формації народу на своїй території» [34, с. 120].

У VII – VIII ст. в українських степах стало спокійніше, і українське хліборобське населення почало спускатися з лісів у степи і за ці два століття знову досягнуло моря та Дунаю [34, с. 118].

Один із авторів «теорії субстрату» – берлінський професор Ю. Покорні – стверджує, що при накладанні одна на одну мов, жодна з яких ще не має писаної літератури, мова переможців (панівної раси) переважає в багатстві слів у флексії та словотворі, а на тривалість звуків, на мелодію слів та речень і внутрішню форму мови великий вплив має мова завойованих народів (субстрату) [34, с. 124]. Так, Ю. Покорні помічає в російській мові багато впливів урало-фінського субстрату і стверджує, що взагалі праслов'янська мова виникла від впливом фінського субстрату [34, с. 125]. На противагу думці берлінського професора В. Щербаківський зауважує, що «те, що Покорні помітив у московській мові, цілком правдиве, але це явище не старе, не праслов'янське, а дуже пізнє, що сталося вже після утворення української мови, коли Московщина прийняла від України християнство і грамотність і її фінський субстрат змінив тодішню українську літературну мову на московську» [34, с. 125]. Що фінського субстрату в праслов'янській мові не було, довели М. Фасмер та І. Міккола. В. Щербаківський підтримує цю думку і додає, що «ні на Волині, ні на Поділлі або в іншій частині України не було субстрату фінського-ловецького, а був субстрат хліборобський передньоазійський» [34, с. 125]. Важливою є заувага науковця про те, що «через те, що на нашій території обидві складові частини нашого

народу – і панівний індогерманський (трацький) і субстратний – трипільсько-гіперборейський жили увесь час від Неолітичної доби до днес і зберегли фізично свою кров і тіло до сьогоднішнього дня, то на нашій території праслов'яни і праукраїнці – це є те саме поняття, і мова праслов'янська була тотожна з проукраїнською» [34, с. 127].

З приводу племені «Русь» В. Щербаківський зазначає, що «Варяги-Русь і були шведи» [34, с. 129]. Згодом слово «Русь» набуло державного значення, бо з цих Русів походили князі, які панували в Києві. Слово «руський» стало означати підданий князя і поступово перейшло на всі племена, які стали підданими князя, але мова племен залишилася українською [34, с. 130].

Отже, підсумовує В. Щербаківський, «літописні племена полян, деревлян, сіверян, бужан і волинян були рештками тих неолітичних хліборобів, яким ліси дозволили удержати свою територію проти номадів степових, і вони удержалися на своїх місцях і в історичні часи зі своєю мовою чисто українською, з своїми традиціями, що збереглися і до цього часу, і зо всіма іншими своїми прадавніми властивостями та особливостями, які так відрізняють український народ від північно-східних сусідів, з своєю вірою, веснянками, колядками, казками і звичаями» [34, с. 132].

Таким чином, згідно з поглядами В. Щербаківського, літописні племена полян, деревлян, сіверян, бужан і волинян були рештками тих неолітичних хліборобів-трипільців, які прийшли на територію України з Месопотамії у III тис. до н.е.

Досліджував питання утворення та розвитку українського народу й

український діаспорний учений М. Чубатий. Книга «Княжа Русь-Україна та походження трьох східнослов'янських націй» (1964), на думку дослідника М. Ждана, є «синтезою поглядів Ювілята на етногенез українського народу...» [7, с. 10]. На початку своєї книги М. Чубатий зазначає, що зона східноєвропейського степу та лісостепу здавна була територією українського народу та його предків, на якій уже з кінця III тис. до н.е. жило плем'я хліборобів та скотарів.

Через територію Середнього Подніпров'я, через поселення трипільців, проходило багато племен – кіммерійці, скити, сармати, алани, готи, зокрема, «як переходова пануюча тонка верства, що захоплювала край, вони надавали в певних періодах свою назву території України – Скитія, Сарматія і т. д., одначе основне населення залишалось те саме» [33, с. 29]. М. Чубатий наголошує, що «наїзники розпливалися в морі тубільців, полишаючи їм деякі свої прикмети, що доповнювали духовність та збагачували дослід основного субстрату майбутнього народу русичів і теперішньої української нації» [33, с. 29]. Таким чином, «перед нашими очима пересувається барвістий фільм життя впродовж сотень років рільничо-скотарського населення Середнього Подніпров'я» [33, с. 29].

У римські часи (II – III ст. н.е.) населення Середнього Подніпров'я – слов'яни, а у першій половині VI ст. – українські слов'яни, – асимілювавши гунів, «виступають уже під своєю першою історичною назвою антів, прямих попередників київських русичів» [33, с. 31].

Підкреслюючи окремішність українського від російського та білоруського народів, В. Чубатий зазначає, що поселення антських племен обмежувалося

на півночі сучасною етнографічною територією України, тобто анти не жили в лісовій зоні Східної Європи, на тих територіях, що зараз заселені російським та білоруським народами [33, с. 32–33].

Таким чином, М. Чубатий вважає, що «анти – це були перші історичні предки українського, і тільки українського народу. Анти – це далекі нащадки наддніпрянських трипільців, і недалеко предки історичних русинів, нинішніх українців» [33, с. 33], зокрема, на його думку, в поселеннях антів чітко позначені межі українського етнічного масиву, з чого випливає, що «етнічні межі антів VI ст. вже такі самі, як межі тих слов'янських племен, що увійшли в склад Київської Русі в етнічному розумінні» [33, с. 33]. На користь цієї думки вказує відсутність писемних та археологічних даних, які б дали змогу ототожнювати антів-Русь з іншими слов'янськими племенами, окрім київських русинів [33, с. 34]. Це спонукає вважати, що «анти VI ст. – це перший дебют предків русинів-українців на європейській історичній арені» [33, с. 37]. Згодом саме анти-Русь і стали фундаторами Київської держави.

Таким чином, згідно з поглядами М. Чубатого, ланцюжок становлення українського етносу виглядає таким чином: трипільці – анти – русини – сучасні українці.

Відомий український археолог Я. Пастернак, як і багато його попередників, намагається вирішити проблему українського етногенезу за допомогою даних археологічної науки.

У книзі «Важливі проблеми етногенезу українського народу у світлі археологічних досліджень» (1971), яка була видана вже після смерті дослідника Українським Історичним Товариством

у Нью-Йорку, вчений виклав свою етногенетичну концепцію. Він зазначає, що «етногенеза українського народу тісно пов'язана з двома чинниками: з проблемою прабатьківщини й етногенези всіх слов'ян взагалі та з історією заселення українських земель від найдавніших праісторичних часів» [23, с. 3]. Проаналізувавши дослідження сучасних йому радянських, польських та українських науковців, Я. Пастернак приходять до висновку, що східні слов'яни є автохтонами на своїх історичних землях і не прийшли туди з-над Дунаю чи з Азії [23, с. 15].

Мезолітичні та ранньонеолітичні знахідки дають можливість стверджувати про безперервну тяглість населення на українських теренах від палеоліту до неолітичної доби [23, с. 18]. На думку Я. Пастернака, основну масу населення території України за неолітичної доби склали племена трипільської культури, які заселяли Правобережну Україну, Поділля та Подністрів'я [23, с. 18].

Також учений вказує на велику кількість фактів, яка дає «підстави вважати трипільські племена автохтонами в Україні, які свій рід виводять ще з верхньо-палеолітичного населення Подністрів'я» [23, с. 20]. Так, звичай прикрашати посуд мальованим орнаментом був запозичений трипільцями шляхом міжплемінних контактів з Іраном або Малою Азією [23, с. 20].

Я. Пастернак звертає увагу, що основною етнічною групою трипільці залишалися і в бронзову добу (1800–800 рр. до н.е.), хоча їхня культура зазнає помітних змін під впливом прибулих зі сходу напівкочових племен шнурової кераміки [23, с. 20]. Після 300-річного існування племена трипільської культури

вироджуються, їхня культура занепадає, але все ж залишається прогресивнішою за культуру прибульців, бо вони легко асимілюються з трипільською людністю [23, с. 20]. Наприкінці бронзової епохи, у II тис. до н.е., трипільці змінюють мальований на чорний лакований посуд, а за скіфо-сарматської доби зміни у матеріальній культурі стають більш виразними, «і тільки хліборобський спосіб життя і зайняті Геродотовими агатирсами, алазонами, і скитами-орачами землі вказують на них, як на місцеве хліборобське населення, нащадків трипільських племен» [23, с. 21].

З останніх століть до н.е. на території Лівобережної і Правобережної України з'являються «поля поховань», які традиційно приписують ранньослов'янським племенам антів [23, с. 21]. Відомі українські історики М. Грушевський, М. Кордуба та І. Крип'якевич вважали антів безпосередніми предками українських літописних племен, і Я. Пастернак погоджується з ними [23, с. 21].

Іще однією проблемою українського етногенезу, на думку Я. Пастернака, є етнічна належність черняхівської культури, яка припиняє своє існування у I тис. н.е., оскільки між черняхівською культурою, ранньослов'янськими культурами та культурою княжої доби (VII – VIII ст.) є певний розрив, і це могло б вказувати на зміну населення, щодо чого є сумніви, тому що «збережені історичні джерела (літописи) нічого не згадують про тотальне винищення автохтонної ранньослов'янської людності Подніпрів'я азійськими кочовиками в добу переселень народів, ні про прихід на їх місце пізніших літописних племен» [23, с. 23]. Занепад ранньослов'янської черняхівської

культури та вбогість слов'янських культур VII – VIII ст., на думку вченого, пояснюються «різними переломовими подіями, бурхливими часами великого переселення народів» [23, с. 23].

Таким чином, Я. Пастернак приходить до висновку, що український народ – автохтон на своїй землі від часів верхнього палеоліту. І хоча «в ході багатьох тисячоріч духовна культура його предків еволюціонувала згідно з духом часу, а комплекс виявів матеріальної культури не раз міняв своє обличчя відповідно до вимог щоденного життя, загального розвитку цивілізації, інтенсивності міжплеменних зв'язків і різних етнічних домішок, зумовлених географічним положенням України між Європою та Азією», проте «... етнічний масив, головна етнічна база зростала з українським чорноземом народу лишалася впродовж приблизно 40. 000 років усе та сама» [23, с. 23].

Отже, проаналізовані концепції зберігаємо до так званих доісторичних концепцій походження українського народу. Провідна ідея, що їх об'єднує: саме трипільська спільнота стала основою зародження українського етносу. Так, згідно з поглядами В. Щербаківського, літописні племена полян, деревлян, сіверян, бужан і волинян були рештками тих неолітичних хліборобів-трипільців, які прийшли на територію України з Месопотамії у III тис. до н.е. У свою чергу, за М. Чубатим, ланцюжок становлення українського етносу виглядає таким чином: трипільці – анти – русини – сучасні українці. Я. Пастернак вважає, що трипільські племена є автохтонами на українських теренах та ведуть свій рід від верхньопалеолітичного населення Подністров'я.

У першому історіографічному періоді в СРСР загалом і в УРСР зокрема вчені мали здійснювати наукові дослідження згідно з тогочасною ідеологічною парадигмою, яка офіційно визнана на академічному та державному рівнях. Наприклад, майже усі напрацювання науковців, які не входили до так званого «Комуністичного блоку», апіорі вважалися ворожими і піддавалися жорсткій критиці.

Так, погляди про особний розвиток українців та тільки їхню спорідненість з трипільською культурою, що були популярні серед відомих учених діаспори, критикувалися радянськими науковцями. Зокрема, український історик та етнограф К. Гуслистий у статті «Про буржуазно-націоналістичні перекирчування у дослідженнях етногенезу українського народу» (1971) розглядає висвітлення етногенезу українців у творах вчених діаспори та наголошує, що вони «... всіляко підкреслюють «окремішність» українського народу вже з найдавніших часів, ледве чи не з часів кам'яного віку» [4, с. 45]. Критикуючи працю Я. Пастернака «Археологія України. Первісна, давня та середня історія України за археологічними джерелами», видану 1961 р. в Торонто (Канада), К. Гуслистий зазначає, що Я. Пастернак «пов'язує початок формування українського народу з трипільськими племенами» [4, с. 45], а для створення цієї «догматично-націоналістичної концепції, яка позбавлена справжнього історизму, Я. Пастернак використав, зокрема, дослідження В. В. Хвойки, який вважав, що слов'яни є стародавніми мешканцями Середнього Подніпров'я, починаючи з неоліту» [4, с. 46]. Безумовно, К. Гуслистий погоджується з В. Петровим, що В. Хвойка

мав рацію, виступаючи проти міграціонізму, втім зауважує, що «міграціонізму треба було протиставити не автохтонізм як такий, а історизм» [4, с. 46]. Власне, підсумок К. Гуслистого звучить так: «...антиісторичним, необґрунтованим є твердження Я. Пастернака про те, що трипільці, етнічна приналежність яких, їх походження і історична доля залишаються недостатньо з'ясованими, були «розвоевою етнічною базою», «етнічним підложжям» українського народу» [4, с. 46].

К. Гуслистий аналізує також погляди М. Чубатого, викладені в його книзі «Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» (Нью-Йорк – Париж, 1964). На думку М. Чубатого, «кожний з трьох східнослов'янських народів – український, білоруський, російський – формувався цілком окремо з етнічного субстрату того населення, що жило на нинішніх територіях цих трьох «націй» принаймні від доби неоліту, причому найраніше сформувався український, прапредками етнічного субстрату якого були трипільці, а його першими історичними предками – анти» [33, с. 47].

Таким чином, підсумовує К. Гуслистий, дослідження вчених української діаспори не можуть претендувати на об'єктивне вирішення такої важливої теми, як походження трьох східнослов'янських народів, а справді наукове висвітлення цієї важливої проблеми можливе тільки на основі марксистської методології.

Український радянський історик М. Котляр у книжці «Історичне минуле українського народу та зарубіжні фальсифікатори» (1974) аналізує погляди українських істориків XIX – початку XX ст. та погляди вчених діаспори XX ст.

на походження українського народу. Що стосується поглядів на походження українців вчених діаспори, М. Котляр зауважує, що діаспорна історіографія «вперто відстоює тезу про українську етнічну сутність трипільців» [14, с. 49]. Зокрема, М. Чубатий у книзі «Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» (1964) убачає в трипільцях лише предків українського етносу та запевняє, що анти були першими історичними предками лише українського народу [14, с. 56]. Розглядаючи згадану працю, М. Котляр наголошує, що автор називає Київську Русь «імперією», яку населяли українці, росіяни і білоруси, і висловлює думку «начебто цю «імперію» створили «давні українці», тому саме вони були головною «нацією» Давньоруської держави» [14, с. 31]. Отже, робить підсумок М. Котляр, «Чубатий заперечує існування давньоруської народності й мови, які дали початок пізнішим російській, українській та білоруській народностям і мовам» [14, с. 31]. Учений також зазначає, що Я. Пастернак у книзі «Археологія України» (1958) «навіть вбачав у людності трипільської культури «основположників українського народного мистецтва» [14, с. 49].

У статті «Чого вони шукають у сивій давнині», яка була надрукована у книзі «Про справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму» (1974), М. Котляр також критично аналізує погляди українських вчених, що здійснювали наукову діяльність за кордоном, на походження українців. Зокрема, вчений розглядає погляди В. Щербаківського, викладені ним у книзі «Формація української нації» (1958). Власне, в передмові до своєї книги В. Щербаківський наголошує на завданні довести, що українці

жили на своїй землі з неоліту, тобто протягом 5 тис. років [15, с. 45]. Водночас сам М. Котляр стверджує, що східні слов'яни були автохтонним населенням Східної Європи, тобто предками українського, російського та білоруського народів. При цьому, зазначає М. Котляр, В. Щербаківський зацікавлений довести, що давні слов'яни могли бути лише українцями, тож «історію формування української народності він починає з первіснообщинного ладу – з епохи неоліту, тобто пізнього кам'яного віку» [15, с. 46]. На думку вченого, В. Щербаківський також заперечує визнання істориками всіх шкідливих напрямів факт, що анти були предками українців, і запевняє читача, що анти були не слов'янами, а «черкесами» і слов'янізація їх почалася лише під впливом «українських хліборобських племен», що жили поряд з ними [15, с. 46–47]. А візантійські автори, за В. Щербаківським, називали антами українців помилково, і якщо анти й були предками якихось слов'ян, то тільки не українців [15, с. 46–47]. М. Котляр також зосереджує увагу читача на розділі «Праслов'янська колиска» праці В. Щербаківського «Формация української нації», в якій автор запевняє: праслов'яни й українці на території України – це тожодні поняття [15, с. 51]. Як зауважує М. Котляр, «за Щербаківським, батьківщиною геть усіх слов'ян була Україна, бо ця територія [...] донині заселена українцями» [15, с. 51].

Підбиваючи підсумки критичного розгляду досліджень учених еміграції, М. Котляр наголошує, що більшість українських істориків, що проживали за кордоном, переважно підтримують і розробляють напрацювання М. Грушевського «щодо виключності й

національної окремішності українського народу і його антагонізму щодо російського народу» [15, с. 56].

Більшість сучасних українських дослідників з повагою ставляться до наукового доробку В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака, розуміючи, що вони творили у той час, коли не було достатнього археологічного, етнографічного, етнологічного матеріалу для обґрунтування своїх концепцій, та базували свої погляди на автохтоністській концепції В. Хвойки.

Таким чином, хоча на початку ХХІ ст. погляди В. Щербаківського, М. Чубатого та Я. Пастернака були критично переосмислені провідними українськими етнологами, археологами та істориками (більшість сучасних науковців не визнають трипільців прямими предками українців), разом з тим їхнє наукове надбання залишається важливим як для історії становлення українського етногенетичного дискурсу, так і для поступального розвитку української академічної науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлантова Л. Енергія духу. На 125 років від дня народження Вадима Щербаківського / Людмила Атлантова // Українська культура. – 2001. – № 8. – С. 34–35.
2. Верига В. Дослідник підземного архіву України / В. Верига // Український історик. – 1970. – № 4 (28). – С. 90–98.
3. Григоруку Н. А. Наукова спадщина Миколи Чубатого та стан її вивчення в Україні та за кордоном / Н. А. Григоруку // Література та культура Полісся. Вип. 27. Регіональна історія та культура в українському та східноєвропейському контексті / Відп. ред. і упорядник Г. В. Самойленко. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 278 с.
4. Гуслистий К. Про буржуазно-націоналістичні перекинуття у дослідженнях етногенезу українського народу / Кость

- Гуслистий // Народна творчість та етнографія. – 1971. – № 1. – С. 41–51.
5. Гуцал П., Ткачук М. Дослідник історії церкви і права (Микола Чубатий) / П. Гуцал, М. Ткачук // Історичний календар'99. – К., 1998. – С. 351.
  6. Дольницький М. Визначний археолог проф. д-р Ярослав Пастернак / Мирон Дольницький // Терем. Проблеми української культури. – 1962. – Жовтень. – С. 3–7.
  7. Ждан М. Микола Чубатий (3 нагоди 80-ліття) / Михайло Ждан. – Мюнхен – Нью-Йорк, 1970. – 26 с.
  8. Ждан М. Микола Чубатий / Михайло Ждан // Український історик. – 1969. – № 4. – С. 47–62.
  9. Кияк С., Коваль І. Світ трипільських старожитностей за Ярославом Пастернаком / Святослав Кияк, Ігор Коваль // Етнос і Культура. Часопис Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: збірник науково-теоретичних статей. Гуманітарні науки / [гол. ред. В. І. Кононенко]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011–2012. – № 8–9. – С. 175–183.
  10. Коваль І. Дослідник підземного архіву України / Ігор Коваль. – Галич–Львів, 1999. – 176 с.
  11. Коваль І. Ярослав Пастернак – дослідник старожитностей України / І. Коваль, І. Миронюк. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2006. – 144 с.
  12. Коваль І. Ярослав Пастернак – основоположник української церковної археології / Ігор Коваль // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 1999. – № 3. – С. 66–70.
  13. Комариця М. Чубатий Микола Дмитрович – український громадсько-політичний та релігійний діяч, науковець, журналіст, видавець / М. Комариця // Українська журналістика в іменах. – Львів, 1994. – Вип. 1. – С. 196–198.
  14. Котляр М. Ф. Історичне минуле українського народу і зарубіжні фальсифікатори / Котляр Микола Федорович. – К.: Політвидав України, 1974. – 80 с.
  15. Котляр М. Ф. Чого вони шукають у сивій давнині / Котляр Микола Федорович // Про справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму. – К., 1974. – С. 39–58.
  16. Кравченко О. Микола Чубатий (1889 – 1975) // Шляхами Золотого Поділля. Тернопільщина і Скалатщина. Регіональний Історично-Мемуарний Збірник. – Філадельфія, ПА, ЗАС, 1983. – Т. 3. – С. 585–587.
  17. Мельничук Б. Маємо змогу доповнити «Березиль», або Слово про Миколу Чубатого / Б. Мельничук // Тернопіль вечірній. – 1994. – 13 липня.
  18. Мельничук Б. Микола Чубатий – невідомий і відомий / Б. Мельничук // Березиль. – 1994. – № 9–10. – С. 167–168.
  19. Мушинка М. Ярослав Пастернак – дослідник кам'яної історії України / Микола Мушинка // Артанія. Національна асоціація митців. Альманах. – 1996. – Кн. 2. – С. 76–77.
  20. Падох Я. Історична заслуга проф. Миколи Чубатого / Я. Падох // Свобода. – 1975. – 24 вересня. – Ч. 179. – С. 2–3.
  21. Падох Я. Микола Чубатий. 1889–1975 / Я. Падох // Український історик. – 1975. – № 3–4. – С. 100–111.
  22. Падох Я. Микола Чубатий. 1889–1975 / Я. Падох. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1976. – 15 с.
  23. Пастернак Я. Важливі проблеми етногенези українського народу у світлі археології / Ярослав Пастернак. – Нью-Йорк, 1971. – 26 с.
  24. Петегірич В., Павлів Д., Филипчук М. Ярослав Пастернак і українська археологія // *Studia archaeologica*. – 1993. – Ч. 1. – С. 7–9.
  25. Полтавський археологічний збірник: Збірник наукових праць. – Пам'яті В. М. Щербаківського (1876–1957) / Редкол.: Бондаревський П., Культова І., Моця О., Супруненко О. (відп. ред.), Ханко В. – Полтава, 1995. – Число четверте. – 208 с.
  26. Полянський О. Був учнем Михайла Грушевського / Олег Полянський // Тернопілля '95: Регіон. річник. – Тернопіль, 1995. – С. 358–359.

27. Полянський О. Проблеми етногенезу українського народу і становлення його державності / Олег Полянський // Мандрівець. – 1995. – № 1. – С. 45–57.

28. Романюк Т. Ярослав Пастернак: родина, особистість, творчість / Тарас Романюк // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2010. – Вип. 14. – С. 454–493.

29. Сокіл Г. Народознавство в науковій діяльності Ярослава Пастернака / Ганна Сокіл // Матеріали до української етнології: щорічник. Збірник наукових праць. Вип. 12 (15) / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – К., 2013. – С. 188–193.

30. У пошуках історичної правди: збірник на пошану Миколи Чубатого. 1889–1975 / Ред. Григор Лужницький і Ярослав Падох. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1987. – 548 с.

31. Ульяновський В. «Твій інтелект дуже великий і універсальний, а душа... багато міцніша». Вадим Щербаківський у самооцінках і сприйнятті сучасників / Василь Ульяновський // Пам'ятки України: історія та культура. Науковий часопис. – 2007. – Ч. 1. – С. 2–20.

32. Франко О. Перший ректор Українського вільного університету / Франко Оксана // Дзвін. Щомісячний літературно-мистецький та громадсько-політичний часопис Спілки письменників України. – 1999. – № 10–12 (660–662). – Жовтень–грудень. – С. 108–112.

33. Чубатий М. Княжа Русь-Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй / Микола Чубатий. – Нью-Йорк – Париж, 1964. – 165 с.

34. Щербаківський В. Формация української нації / Вадим Щербаківський. – Нью-Йорк: Говерля, 1958. – 147 с.

REFERENCES

1. ATLANTOVA, L. (2001) The Energy of the Spirit. On the 125th Anniversary of Vadim Shcherbakivskyi's Birth. *Ukrainska kultura*. № 8. pp. 34–35. [in Ukr.]

2. VERYHA, V. The Explorer of the Underground Archives of Ukraine. *Ukrainskyi istoryk*. № 4 (28). pp. 90–98. [in Ukr.]

3. HRYHORUK, N. (2004) Mykola Chubatyi's Scientific Heritage and Its Study Status in Ukraine and Abroad. In: H. SAMOILENKO (ed., comp.) *Literatura ta kultura Polissya, Vyp. 27. Rehionalna istoriia ta kultura v ukrainskomu ta skhidnoievropeiskomu konteksti*. Nizhyn: Vydavnytstvo NDPU im. M. Hoholya, 278 p. [in Ukr.]

4. HUSLYSTYI, K. (1971) About Bourgeois-Nationalist Distortions in Studies of Ethnogeny of the Ukrainian People. *Narodna tvorchist ta etnografia*. № 1. pp. 41–51. [in Ukr.]

5. HUTSAL, P., TKACHUK, M. (1998) The Researcher of Church History and Law. *Istorychnyi kalendar'99*, Kyiv. pp. 351–352. [in Ukr.]

6. DOLNYTSKYI, M. (1962) The Outstanding Archaeologist Prof. Dr. Yaroslav Pasternak. *Terem. Problemy ukrainskoï kultury*. Zhovten. pp. 3–7. [in Ukr.]

7. ZHDAN, M. (1970) *Mykola Chubatyi (on the Occasion of the 80th Anniversary)*. Munich – New York, 26 p. [in Ukr.]

8. ZHDAN, M. (1969) Mykola Chubatyi. *Ukrainskyi istoryk*. № 4. pp. 47–62. [in Ukr.]

9. KYIAK, S, KOVAL, I. (2011–2012) The World of Tripillyan Antiquities by Yaroslav Pasternak. In: V. KONONENKO (ed. in chief) *Etnos i kultura. Chasopys Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka: zbirnyk naukovo-teoretychnykh statei. Humanitarni nauky*. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Stefanyka. № 8–9. pp. 175–183. [in Ukr.]

10. KOVAL, I. (1999). *The Explorer of the Underground Archives of Ukraine*. Halych – Lviv, 176 p. [in Ukr.]

11. KOVAL, I. (2006). *Yaroslav Pasternak: the Researcher of Ukrainian Antiquities*. Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 144 p. [in Ukr.]

12. KOVAL, I. (1999). Yaroslav Pasternak: Founder of Ukrainian Church Archaeology. In: *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii*

- kraieznavchyi chasopys. № 3. pp. 66–70. [in Ukr.]
13. KOMARYTSIA, M. (1994) Chubatyi Mykola Dmytrovych: Ukrainian Public, Political, and Religious Figure, Scientist, Journalist, Publisher. In: *Ukrainska zhurnalistyka v imenakh*. Lviv, Vyp. 1. pp. 196–198. [in Ukr.]
14. KOTLIAR, M. (1974) *The Historical Past of the Ukrainian People and Foreign Forgers*. Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 80 p.
15. KOTLIAR, M. (1974) What Are They Looking for in the Matters of the Past? In: *The Real Face of the Ukrainian Bourgeois Nationalism*. Kyiv, pp. 39–58. [in Ukr.]
16. KRAVCHENIUК, O. (1983) Mykola Chubatyi (1889–1975). In: *Along the Ways of Golden Podillia. Historical Essays and Memoirs of Ternopil and Skalat Regions*. T. 3. Philadelphia: PA., ZAS, pp. 585–587. [in Ukr.]
17. MELNYCHUK, B. (1994) We Have the Opportunity to Supplement «Berezil», or Word About Mykola Chubatyi. *Ternopil vechirni*. 13 lypnia. [in Ukr.]
18. MELNYCHUK, B. (1994) Mykola Chubatyi: Known and Unknown. *Berezil*. № 9–10. pp. 167–168. [in Ukr.]
19. MUSHYNKA, M. (1996) Yaroslav Pasternak: Researcher of the Stone History of Ukraine. *Artaniia. Natsionalna asotsiatsiia myttsiv. Almanakh*. Kn. 2. pp. 76–77. [in Ukr.]
20. PADOKH, Ya. (1975) The Historical Merit of Prof. Mykola Chubatyi. *Svoboda*. 24 veresnia. Ch. 179. pp. 2–3. [in Ukr.]
21. PADOKH, Ya. (1975) Mykola Chubatyi. 1889–1975. *Ukrainskyi istoryk*. № 3–4. pp. 100–111. [in Ukr.]
22. PADOKH, Ya. (1976) *Mykola Chubatyi. 1889–1975*. New-York; Toronto; Munich, 15 p. [in Ukr.]
23. PASTERNAK, Ya. (1971) *Important Problems of Ethnogenesis of the Ukrainian People in the Light of Archaeology*. New York, 26 p. [in Ukr.]
24. PETEHYRYCH, V., PAVLIV, D., FYLYPCHUK M. (1993) Yaroslav Pasternak and Ukrainian Archaeology. *Studia archaeologica*. Ch. 1. pp. 7–9. [in Ukr.]
25. BONDAREVSKYI, P., KULTOVA, I., MOTSIA, O., SUPRUNENKO, O., KHANKO V. (eds.) In Commemoration of V. Shcherbakivskyi (1876–1957). (1995) In: *Poltavskyi arkheolohichniy zbirnyk: Zbirnyk naukovykh prats*. Poltava. Chyslo chetverte. 208 p. [in Ukr.]
26. POLIANSKYI, O. (1995) He Was a Disciple of Mykhailo Hrushevsky. *Ternopillia '95: Region. richnyk*. Ternopil. pp. 358–359. [in Ukr.]
27. POLIANSKYI, O. (1995) Problems of Ethnogeny of the Ukrainian People and the Establishment of their Statehood. *Mandrivets*. № 1. pp. 45–47. [in Ukr.]
28. ROMANIUK, T. (2010) Yaroslav Pasternak: Family, Personality, Creative Work. *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*. Vyp. 14. pp. 454–493. [in Ukr.]
29. SOKIL, H. (2013) Ethnology in Scientific Activity of Yaroslav Pasternak. In: H. SKRYPNYK (ed.) *Materialy do ukrainskoi etnologii: shchorichnyk. Zbirnyk naukovykh prats*. Vyp. 12 (15). Kyiv: NANU, IMFE im. M. T. Rylskoho. pp. 188–193. [in Ukr.]
30. LUZHNYTSKYI, H., PADOKH, Ya. (eds.) *In Search of the Historical Truth: Digest in Honour of Mykola Chubatyi. 1889–1975*. New-York; Paris; Sydney; Toronto, 1987. 548 p. [in Ukr.]
31. ULIANOVSKYI, V. (2007) «Your Intelligence Is Very Big and Versatile, and Your Soul... Is a Lot Stronger». Vadim Shcherbakivskyi through the Prizm of His Self-Esteem and the Perception of His Contemporaries. In: *Pamiatky Ukrainy: istoriia ta kultura. Naukovyi chasopys*. Ch. 1. pp. 2–20. [in Ukr.]
32. FRANKO, O. (1999) The First Rector of the Ukrainian Free University. *Dzvin. Shchomisiachnyi literaturno-mystetskyi ta hromadsko-politychnyi chasopys spilky pysmennykiv Ukrainy*. № 10–12 (660–662) zhovtneruden. pp. 108–112. [in Ukr.]
33. CHUBATYI, M. (1964) *Princely Rus-Ukraine and the Emergence of Three East Slavic Nations*. New York – Paris, 165 p. [in Ukr.]
34. SHCHERBAKIVSKYI, V. (1958) *Formation of the Ukrainian Nation*. New-York: Hoverlia, 147 p. [in Ukr.]

O. Shakurova

*Origin of the Ukrainian People in the Scientific Legacy of
V. Shcherbakivskiy, M. Chubatyi, and Ya. Pasternak*

Abstract

Origin of the Ukrainian people is a scientific problem that has been studied by several generations of Ukrainian and foreign authors. In the 40–70s of the 20th century, the Ukrainian scientists from the USSR as well as Western Europe and America tried to solve it. Analysis of concepts of the Ukrainian ethnogenesis in the works of V. Shcherbakivskiy, M. Chubatyi, and Ya. Pasternak will help would-be researchers to comprehend the scientific paradigm of the studies conducted by the scientists of Ukrainian diaspora and correlate their outcomes with contemporary research.

The ethnogenetic concepts of V. Shcherbakivskiy, M. Chubatyi, and Ya. Pasternak are classified as prehistoric concepts of the Ukrainian people's origin. The core idea that unites them is as follows: it was the Trypillian community that became the basis for the origin of the Ukrainian ethnos. Thus, according to V. Shcherbakivskiy, such annalistic tribes as Polians, Drevlians, Siverians, Buzhans, and Volhynians were the remnants of Neolithic Trypillian farmers who came to Ukraine from Mesopotamia in the third millennium BC. Consequently, according to M. Chubatyi, the formation of the Ukrainian nation is lined up as follows: Trypillians – Antes – Rusyns – modern Ukrainians. Ya. Pasternak believes that Trypillian tribes are autochthons of the Ukrainian territory and originate from the Upper Palaeolithic Dniester population.

Although at the beginning of the 21st century the views of V. Shcherbakivskiy, M. Chubatyi, and Ya. Pasternak were critically reconsidered by leading Ukrainian ethnologists, archaeologists, and historians (most modern scientists don't recognize Trypillians as the direct ancestors of Ukrainians), their scientific legacy remains important as for the history of establishment of the Ukrainian ethnogenetic discourse so for the progressive development of the Ukrainian academic science.

Українські вчені, які емігрували з СРСР, не були обмежені ідеологічними догмами і тому могли розробляти проблему походження українського народу, зважаючи на свої особисті зацікавлення і напрацювання. З великої громади українських вчених-емігрантів найбільш обізнаними та авторитетними у проблемах українського етногенезу були В. Щербаківський, М. Чубатий та Я. Пастернак.